

הגאון רבי שלמה גאנצפריד זצ"ל
בעל ה"קיצור שולחן ערוך" ועוד

בדין חלב מבהמות האוכלות חמץ בפסח

בדבר החלב מבהמות שאוכלין חמץ בפסח — והבהמות הן של עכו"ם
ממש, אשר נחלקו בזה רבותינו האחרונים ז"ל — יש אוסרין ויש מתירין ¹ —
ואשר חדשים מקרוב להתיר גם מבהמות שהן של ישראל אלא שנמכרו לעכו"ם
בדרך מכירת חמץ — אשר בזה לא מצאנו מי שהתיר כי זהו גרוע יותר כאשר
אבאר בעז"ה.

בס' תשובה מאהבה חלק שלישי יו"ד סי' ס' מביא כי בהיות הגאון מו"ה דוד אפפענהיים
זצ"ל אב"ד בק"ק פראג כרוז יצא בפקודתו בכל בתי כנסיות לאסור את החלב בפסח —
והיו מערערים בדבר. והוא ז"ל (בעל תש"מ) הפך בזכותי דשפיר יש מקום לאסור — כי
אף אם נאמר דהוי זה וזה גורם אינו מותר רק בדיעבד ולא לכתחלה (דהיינו לקנות מן
העכו"ם חלב זאת). אלא שבסוף דבריו נשאר גבוך מכת דברי הרמב"ם בהל' איסורי מזבח
פ"ג הל' י"ד שכתב וכן פרה שנתפטמה בכרשיני ע"א מותר למזבח שהרי נשתנו, ואינו מחלק
בין איכא נמי גורם לשל היתר דהיינו שנתפטמה מקודם בהיתר ובין שנתפטמה כל ימי
באיסור דליכא גורם היתר — וההיתר הוא רק משום דנשתנה — ומאחר דההיתר הוא בלא
זו"ג אלא משום דנשתנה יש להתיר אפי' לכתחלה, ולכן הניח הדבר בצ"ע, וכתב דבעל
נפש יחמיר.

אמנם אחר העיון מצאתי בס' פרי תאר הוכיח במישור כי מ"ש וכן פרה שנתפטמה
בכרשיני ע"א מיירי בדאיכא זו"ג, והא דהוצרך לטעמא שנשתנה זהו משום דאף דהוי זו"ג
מ"מ הוה מאוסה לגבוה, ולזה מהני טעמא דנשתנה, אבל אי הוה בגונא דאסורה גם להדיט
לא הוי מהני טעמא דנשתנה כמ"ש רש"י במס' ע"ז דף מ"ו ע"ב ד"ה או אין שינוי בנעבד,
והכריח זאת מלשון הרמב"ם בפ"ז מהל' עכו"ם [הי"ד] שכתב וז"ל וכל שדבר איסור ודבר
מותר גורמין לו הר"ז מותר בכל מקום, לפיכך שדה וכו', ופרה שפטמה בכרשיני ע"ז תאכל
וכו', הרי לא התיר אלא מטעם זו"ג ולא מטעם שנשתנה יעו"ש וכל עין רואה כי הנה אמת
נכון הדבר בכוונת הרמב"ם. ומעתה הדרינן לדברי בעל תש"מ דעכ"פ לכתחלה אסורה החלב
משום זו"ג אינו מותר רק בדיעבד.

הפרמ"ג ביו"ד סי' ס' כתב ג"כ לאסור את החלב תוך מעל"ע מטעם דזו"ג אסור
לכתחלה, ובאו"ח סי' תמ"ח א"א סק"י הראה ג"כ למ"ש ביו"ד דלאחר מעל"ע י"ל דשרי
החלב (ולא בתוך מעל"ע). ושוב כתב וז"ל נשאלתי פרה של עכו"ם וגותן חמץ בפסח,
והחלב לוקח הישראל וחייב באחריות הפרה וכו', ולשתות החלב תוך מעל"ע אם אכלה ג"כ
תבן י"ל דהוי זו"ג, ומ"מ דישראל גנהה מאיסורי הנאה וצ"ע עכ"ל. הנה מ"ש להתיר מטעם
זו"ג נראה בכוונתו כיון דמיירי שהחלב שייכה להישראל וא"כ נחשב לדיעבד, (ומ"ש וצ"ע

1 בקצשו"ע סי' קי"ז סע' י"ג כ' לשתות החלב מבהמת עכו"ם האוכלת חמץ בפסח יש אוסרין ויש
מתירין ושומר נפשו יחמיר ובפרט במקום שנהגו לאסור חלילה להתיר, ע"כ. תשובה זו נדפסת
מעצם כתי"ק.

אכתוב לקמן אי"ה), ומ"ש דאם אכלה ג"כ תבן אז הוי זוו"ג, ומשמע דאם לא אכלה תבן לא הוי רק גורם א' דאיסורא, נראה דעתו כי אף דלענין הברשר גם אכילת חמץ לחוד נחשב לזוו"ג משום אכילת ההיתר שמקודם כמ"ש רש"י במס' ע"ן, מ"מ לענין החלב לא נחשבו האכילות הקודמות רק האכילות שבתוך מעל"ע — ולפע"ד סברא נכונה היא.

ויש לעשות סמוכין לסברא זאת, כי הגה בר"פ אין מעמידין [ע"ז כ"ו א'] אהא דתנן אבל נכרית מניקה בנה של ישראל ברשותה, כתב שם הר"ן וז"ל, ומדאמר דנכרית מניקה בנה של בת ישראל משמע דחלב הנכרית שרי, ואיכא למידק דבפ' חרש משמע שאינו מותר אלא במקום סכנה וכו', וכתב שם ר"ח ז"ל דמהא שמעינן דאסור להניק בנה של ישראלית מן הנכרית אלא במקום סכנה כבהמה טמאה, והכי נמי משמע בתוספתא דשבת דתניא התם אין יונקין מן הנכריות ומן בהמה טמאה ויש מי שאומר דודאי הכי הוא קושטא דמילתא דחלב נכרית לא משתרי אלא במקום סכנה, ושמעתין דהכא נמי במקום סכנה מיירי וכו'. וכן נראה מן הירושלמי דהכא משום סכנה הוא דשרי דגרסי' בירושלמי אבל נכרית מניקה בנה של ישראל דכתיב והיו מלכים אומנין ושרותיהם מיניקותיך, תני יונק תינוק מן הנכרית ומן הבהמה טמאה ומביאין לו חלב מ"מ ואינו חושש לא משום יונק שקץ ולא משום טמאה, אלמא מתני' דהכא דומיא דההיא דבהמה טמאה היא ומשום סכנה כדאוקימנא התם, דהא אמתני' דהכא מיייתי לה וכו' עכ"ל. ולכאורה תמוה כיון דחלב נכרית אינה מותרת אלא במקום סכנה כמו חלב טמאה, א"כ איך מיייתי ראי' מקרא ושרותיהם מיניקותיך מאי בשורה היא זאת לישראל שתהיינה שרותיהם מיניקותיך מה שהוא אסור מדינא ואינו מותר אלא במקום סכנה. (ועוד יש להקשות מאי צריך ראי' להתיר במקום סכנה הרי התורה אמרה וחי בהם, וזה י"ל דאיצטריך לאפוקי מדר"מ וכמ"ש שם הר"ן טעמיה), וצ"ל דהא דחלב נכרית אסורה זהו משום המאכלים שהיא אוכלת דברים האסורים באכילה ובהנאה, וקרא מבשר ושרותיהם מיניקותיך שיהיו בביתך ויאכלו וישתו דברים המותרים. אך לפמ"ש שם עוד הר"ן בשם הרשב"א דמדינא חלב נכרית מותר אלא שמדת חסידות הוא שלא להניק מחלב נכרית לפי שטבען של ישראל רחמנים וביישנים ואף חלבן מגדל טבע כיוצא בהן וכו', לפי"ז לכאורה הדק"ל מאי קמבשר קרא לישראל, אמנם בריטב"א שם גם להך שטה דחלב נכרית אינה אסורה מדינא כתב טעמא דחכמים אסרוה מפני שהן אוכלין שקצים ורמשים וחלב שלהן מוליד אכזריות ומדות רעות ולגזם האיסור הקישוה לבהמה טמאה, ולפי"ז ניתא דקאמר קרא ושרותיהם מיניקותיך שתהיינה בביתך אוכלות מאכלים המותרים, וי"ל שגם כוונת הרשב"א היא מטעם המאכלים, וברמ"א יו"ד סי' פ"א וכן לא תאכל המינקת אפי' ישראלית דברים האסורים. ופירשו הט"ז והש"ך דהיינו כשהיא צריכה לאכול דברים האסורים משום סכנה לא תניק אז את בנה. — והנה אנחנו רואים כי לענין החלב הכל הולך אחר האכילות שאוכלת עתה בתוך מעל"ע ולא אחר האכילות הקודמות, אשה אשר כל ימי' אוכלת דברים האסורים ועתה אוכלת דברים המותרים מניקה לבן ישראל כמ"ש ושרותיהם מיניקותיך, ואשה אשר מעולם אכלה דברים המותרים וכעת הוכרחה לאכול מאכלות האסורות לא תניק את בנה, הרי כי המאכלים של עכשיו הן הן הגורמים לחלב שתבא, ואך כחן בחלב ואין המאכלים הקודמים חלק בזה, והנה אותן בהמות כל אכילתן היא חמץ ורק בשעת חליבה נותנים להם קצת שחת קרוב לומר דנחשב לגורם דאיסור לחוד.

ובס' חיי אדם נשמת אדם כלל קכ"ד כתב דשמע טעם חומרא זו לאסור החלב משום דהמג"א כתב דבחמץ גם זוו"ג אסור, ודחה זאת משום דגם בחמץ זוו"ג מותר, ותמיהני נהי

מוריה, שנה אחת עשרה, גליון ה—ו (קכה—קכו), ניסן תשמ"ב

דגם בחמץ וזו"ג מותר (מה שאינו מוסכם) עכ"פ לקנות מן העכו"ם אסור כמ"ש בתש"מ ובפרמ"ג. (ומ"ש שם להוכיח דגם בנתפסמה כל ימיה באיסור הוי זו"ג, דאל"כ למה לי' לשנויי הא ר"א הא רבנן הול"ל הא דאסור היינו בנתפסמה כל ימי, לפע"ד לק"מ די"ל אם נתפסמה כל ימי' דלא הוי רק גורם א' דאיסורא לא שייך לומר תרזה דהא כולה אסורה ואין לה תקנה דהא אי אפשר שתרזה כ"כ עד שתוצג בשויה כיום הולדה כמובן. ועוד הא קתני נמי שדה שנודבלה בובל ע"א והא ודאי הוי זו"ג). ומ"ש עוד שם מטעם שכתב הפלתי דהוי שלא כדרך הנאתן. — הנה גם בס' תשובה מאהבה מביא דברי הפלתי ודחה משום דעכ"פ מדרבנן אסור — ואנכי בעניי אינני בוש לומר שאינני מבין כלל מדוע יחשב זאת לשלא כדרך הנאתן מה שעושים במכוון לצורך י"ש ולצורך פיתום בהמות ואדעתא דהכי זורעין את התבואות. עוד כתב שם סברא להתיר מהא דאמרי' בבכורות דף ו' דחלב אי לאו דכתב רחמנא להתירא ה"א דאסור, וא"כ יש לנו לומר הואיל ואישתרי אישתרי כדאמרי' הואיל והותר לצרעתו הותר לקריו — וכדאמרי' דאי לאו גמל גמל לאסור ה"א דחלב טמאה מותר, ולפע"ד ישתקע הדבר דא"כ גם בחלב טרפה נימא הואיל ואישתרי אישתרי — ובע"כ צ"ל דמדגלי רחמנא גמל גמל לאסור חלב טמאה גלי טמאה דלא אמרי' הואיל ואישתרי אישתרי. (והרב הגאב"ד דק"ק מונקאטש מהרח"ס נ"י² השיבני על זה מסוגי' דחולין דף ס"ט דקמייבעי' לי' לר' ירמי' מהו לגמוע חלבו — חלב דעלמא לאו כאבמה"ח דמי ושרי הא נמי לא שנא או דילמא התם אית לי' תקנתא לאיסורי' בשחיטה הכא לית לי' תקנתא לאיסורא בשחיטה תיקו — הרי מבואר דאם היה לאיסור של האבר היתר בשחיטה היינו אומרים הואיל ואישתרי מאיסור אבמה"ח אישתרי נמי איסור יוצא, ולא נאמר דגלי רחמנא גמל גמל אלא דומיא דטמאה דאין לאיסורי' היתר בשחיטה, והשבתי לו — סברא דהיתר בשחיטה אין לה יחס אלא לגבי איסור אבר מן החי שע"י השחיטה מסתלק האיסור — אבל לגבי איסור אחר אין סברא להתיר מכח דיש לה היתר בשחיטה ואדרבה מדחזינן באיסור יוצא שהוא רק משום אבמה"ח (לדעת רוב הפוסקים) והיה לנו לומר דחלבה מותר כמו חלב דעלמא — ועכ"ז אסרי' מטעם דאין לה היתר בשחיטה — אף שזהו לכאורה נגד הסברא החיצונה כי מה לנו לדון מה יהי' בסופה. בכ"ז אמרי' כיון דחלב חידוש הוא אין לך בה אלא חידושה — ובעילה כל דהו אסרי', מכ"ש במקום שנתחדש איסור חדש דלא דחינן לאיסורא — וראיתי בהגהות הגאון מוה"ר ברוך פרנקל זצ"ל בהגהותיו לדברי הש"ך יו"ד סי' י"ד ס"ק י"א כתב שם וז"ל צ"ע שמדברי הרמב"ם פ"ה מהל' מ"א דין ט' וי"ב מבואר שאיסור האבר הוא משום טרפה כנלמד מפסוק ובשר בשדה טרפה, אבל מאיסור אמה"ח אין שום רמז עכ"ל. ותמיהני הרי שם ברמב"ם דין ט' כתב להדיא שהוא כבשר שפרש מן החי — וגם מצד הסברא נראה דאין האיסור אלא מחמת שאין לו שחיטה, דהא הכ"מ הוכיח שם דאם נולד קודם שחיטת אמו לכ"ע גם אותו אבר מותר דאל"כ ברוב בהמות ימצא איסור בהרבה איברים שיוצאים קודם הלידה, והשתא אם נאמר דמה שקראו הכתוב טרפה הוא כמו גזירת הכתוב — איך באמת לאחר הלידה חוזר להתירא מאחר שכבר נאסר, ובע"כ צ"ל דלא קראו הכתוב טרפה אלא דלא ליהני לי' שחיטה והרי הוא כמו אבר מן החי או כמו בשר מן החי. (ודברי הרא"ה בבד"ה צריכין נגר).

ובמרדכי פ' אלמנה לכ"ג כתב וז"ל כהן ששכר פרה מישראל אעפ"י שמוזנותי' עליו לא

2 רבי חיים סופר זצ"ל בעמ"ח מחנה חיים, פלס חיים ועוד. וראה שו"ת מחנה חיים יו"ד ח"ב סי' כ'—כ"א מש"כ בזה.

יאכילנה כרשיות תרומה, תימה והלא תרומה מותרת להנאת ישראל כדתנן וכו', ותי' ר"ת דהנאה של כילוי אסור וכו', ורבנו יקר תי' דהא דאמר' הכא לא יאכילנה כ"ת מפני שהבהמה מתפטמת מן התרומה נמצא הישראל יאכל תרומה, ולא נראה, דא"כ אמאי אנו אוכלין תרנגולין המתפטמים מן השרצים וכו' עכ"ל. ובס' נשמת אדם שם כתב עליו וז"ל ובאמת הוא תמוה דבודאי מותר לאכלה אבל לכתחלה אסור להאכילה, וכן הוא להדיא בחולין קי"ו גבי כשרה שינקת מן הטמאה אנו כי חזינן להו אפרשינן להו, משמע בהדיא לכתחלה אסור להניח לינק מטמאה ואף דלא קימ"ל כתירוצא דשמואל מ"מ בזה לא מצינו חולק, והתימה שלא הביאו גמרא זו עכ"ל. ולפע"ד דעת המרדכי הוא כי מאחר שמוזנות הפרה על הכהן ובהתירא קמאכילה תרומה אף שתבא אח"כ לבית ישראל ויאכילנה הרי אז נחשב להישראל לדיעבד. וי"ל דבאמת רבנו יקר והמרדכי מחולקים בסברא זאת, ר"י ס"ל דנחשב לכתחלה ולכן לא קשיא לי' מתרנגולין המתפטמים מן השרצים דהוי דיעבד, אבל המרדכי ס"ל דגם הך דכהן ששכר פרה מישראל נחשב לדיעבד ולזאת קשיא ליה, וע' חתם סופר יו"ד סי' ס"ו, אבל לקנות לכתחלה מן העכו"ם חלב הבאה מן זוז"ג שפיר י"ל דאסור וכדעת הגאונים הנ"ל.

ובס' שו"ת בית אפרים או"ח סוף סי' ל"ה כתב להתיר את החלב מטעם דאע"ג שכתבו הפוסקים דבעינן מעל"ע משעה שאכלה איסורי הנאה, וכן חלקו אם די לה באכילה מעל"ע אלא לענין איסורי הנאה שהן אסורין לכל העולם אבל חמצו של נכרי בפסח אע"ג דג"כ אסור בהנאה לישראל מ"מ להנכרי אינו אסור בהנאה והרי הנכרי מאכילה לבהמה והישראל אינו נהנה אלא מחלבה ואעפ"י שהחמץ גורם להחלב שתבא מ"מ הו"ל כמו חרכו קודם זמנו יעו"ש. ולפע"ד לא דמי, חרכו קודם זמנו לא היה על החמץ שם איסור כלל קודם זמנו, אבל חמץ של נכרי בפסח כיון דלישראל אסור בהנאה שוב גם חרכו לא מהני לי'. שוב ראיתי בס' שו"ת תועפות ראם או"ח סי' י"ג האריך קצת בכחא דהיתרא, ובסוף כתב וז"ל רק דהפרמ"ג שם כתב דעכ"פ לכתחלה אסור ע"ש, ובכל בית הוראה נאמן הוא ולכן לכתחלה אין להתירו אם לא שאינה אוכלת חמץ לבד בזה יש להקל משום דאין כאן זוז"ג כיון דבלעדי החמץ נמשך החלב ממנו וכו' עכ"ל.

והנה הרב הגאב"ד דק"ק מונקאטש מהרח"ס נ"י הראה לי דברי הפרמ"ג בא"א סוף סי' תמ"ז שכתב וז"ל דגים חיים שקורין קארפן שולחים מעיר לעיר וכדי שישארו חיים מניחים פרוסה חמץ עם יין שרף לפי' הנה עד הלילה וכו' אבל בפסח אם נשארו חיים אין חשש מידי דהוה בהמת עכו"ם אוכלין חמץ ושותין החלב בבעל חיים לא שייך בליעה ובמת י"ל כבוש כחריף וכו' עכ"ל, הרי כי הפרמ"ג בעצמו כתב ששותין החלב מבהמת עכו"ם שאוכלין חמץ. והשבתי לו לפע"ד אף אם היו דברי פרמ"ג אלו מוכרחים להתירא — מאחר שמצאנו אשר בשני מקומות כתב לאיסורא היה לנו לומר סמי חדא מקמי תרתי — אבל באמת אין בדבריו שום סתירה, כי לכאורה לפום רהיטא דבריו אינם מובנים כלל שהוא בא להביא רא' דבבע"ח לא שייך בליעה, ואיך מביא מן החלב ששותים מבהמות האוכלות חמץ שהמאכל מתעכל במעים ואינו רק גרמא להחלב, משא"כ בדג י"ל כיון שהוא בלוע מן החמץ בעצמו אסור אף שנבלע בו בחיותו, וצ"ל בכוונתו כי אם נאמר דבבע"ח שייך בליעה א"כ מאחר שחמץ בפסח במשהו, ובהמה האוכלת חמץ אי אפשר שלא תשאיר בין שיניה וכדומה משהו חמץ בעין ומאחר שכל הבהמה היא גוף אחד היה לנו לומר דנעשית כולה חתיכה דאיסורא — וממילא גם החלב אסורה — ואפי' אם לא אכלה רק מקצת חמץ ביום הראשון של פסח היה לנו לאסור כל החלב מכל ימי הפסח (וגם בשרה אלו היתה נשחטה) והרי אנו מתירין את החלב

מוריה, שנה אחת עשרה, גליון ה-1 (קכה—קכו), ניסן תשמ"ב